

¹⁷ Положенням про акредитацію вищих навчальних закладів і спеціальностей у вищих навчальних закладах та вищих професійних училищах, що затверджене Постановою Кабінету Міністрів України № 978 від 09.08.2001 року // www.rada.gov.ua

¹⁸ *Nevesenko V. I., Bourlakov A. N.* Accreditation of Higher Education Institutions in Ukraine // Higher Education in Europe. – Vol. XX, Nos. 1–2, 1995. – P. 59–65.

Резюме

У статті досліджено питання природи та сутності правового статусу приватних вищих навчальних закладів, проаналізовано недоліки законодавства України у сфері правового закріплення статусу приватних вищих навчальних закладів.

Ключові слова: приватний вищий навчальний заклад, правовий статус, господарська діяльність, освітня діяльність.

Резюме

В статье исследованы вопросы природы и сущности правового статуса частных высших учебных заведений, проанализировано законодательство Украины в сфере правового обеспечения статуса частных высших учебных заведений.

Ключевые слова: частное высшее учебное заведение, правовой статус, хозяйственная деятельность, образовательная деятельность.

Summary

The questions of nature and essence of legal status of private higher educational establishments are probed in the article, the lacks of legislation of Ukraine are analysed in the sphere of the legal fixing of status of private higher educational establishments.

Key words: private higher educational establishment, legal status, economic activity, educational activity.

Отримано 8.06.2012

О. В. ХОРТЮК

Олександра Василівна Хортюк, кандидат юридичних наук, помічник судді Апеляційного суду Київської області

ТИПОЛОГІЯ НАУКОВИХ ПІДХОДІВ ДО ВИВЧЕННЯ КАТЕГОРІЇ «ДІЛОВА РЕПУТАЦІЯ»

Питання ділової репутації прямо чи опосередковано були предметом наукових досліджень представників різних галузевих юридичних наук. Зокрема, деякі аспекти діяльності юридичних осіб були предметом досліджень і вчених-адміністративістів, відповідні питання аналізувалися і вченими-дослідниками господарського права. Проблематика ділової репутації, зокрема і юридичної особи, була і є предметом дослідження представників медіа-права в силу інформаційної складової такої репутації. Але найбільший внесок у розробку зазначеної проблематики здійснили дослідники цивільного права. Їх дослідження умовно можна поділити на дві групи: 1) які спрямовані на розкриття цивільно-правового статусу юридичних осіб і ті; 2) які безпосередньо стосуються охорони ділової репутації.

Репутацію визначають у цивілістичній науковій літературі¹ як сформовану про особу думку на оцінці суспільно значимих її якостей, а ділову репутацію – як оцінку професійних якостей. Ділова репутація є окремим випадком репутації взагалі і є сформованою думкою про якості (гідності й недоліки) колективу, організації, підприємства, установи, конкретної фізичної особи в сфері ділового обігу, у тому числі й у сфері підприємництва².

Питання щодо емпіричної підстави ідеї про ділову репутацію, зокрема щодо її історичних коренів, має важливе не тільки теоретичне, а й практичне значення, оскільки дозволяє виявити загальну тенденцію її розвитку, механізми переходу від однієї системи цінностей до іншої, конкретні форми їх взаємодії.

Звернемо увагу на «історичне» коріння категорії репутація. Унаслідок рецепції римського права у XVI–XVIII століттях ідея визнання цивільної правосуб'єктності за певними організаціями була сприйнята законодавством більшості країн Європи. Для вчинення дій від імені корпорації з правовими наслідками для неї був необхідний законний представник (астор), який мав право виступати від імені корпорації, пред'являти позови, укладати договори та інші правочини, причому його права були ідентичні правам приватної особи. В якості такого представника виступати від імені корпорації в цивільному обігу мали право вищі посадові особи її органу управління, яким вважалися загальні збори всіх членів об'єднання, де рішення приймалися простою більшістю голосів³.

Окремі норми, що спрямовувалися на захист репутації, були закріплені у статтях 667–670 «Зводу законів Російської імперії» в частині відповідальності «за умаление чести»⁴. Дореволюційні цивілісти звертали

увагу на значущість цього блага, зокрема Й. О. Покровський відзначав, що «важливою є не тільки майнова сторона, важливою є сама репутація з боку її чесності й добросовісності»⁵.

Термін «ділова репутація» у вітчизняному законодавстві з'явився у 1993 р. у Цивільному кодексі УРСР⁶. У ст. 7 «Захист честі і гідності» цього Кодексу ділову репутацію включено до нематеріальних благ, яка підлягає захисту від розповсюдження відомостей, які не відповідають дійсності або є неправдивими. Відповідно було змінено і назву ст. 7 «Захист честі, гідності і ділової репутації». Розширився і суб'єктний склад відповідних прав, якщо раніше це були лише фізичні особи, то у новій редакції такими суб'єктами стали й юридичні особи. Разом з тим, власне визначення поняття ділова репутація у Цивільному кодексі УРСР не було.

Термін «ділова репутація» з 7 червня 1996 р. був включений до конкурентного законодавства, а саме у розділі 2 «Неправомірне використання ділової репутації господарюючого суб'єкта (підприємця)» Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції»⁷. Однак і у цьому Законі поняття «ділова репутація» не розкривалося.

Вперше законодавче визначення поняття «ділова репутація» закріпив Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 7 грудня 2000 р.: «ділова репутація – сукупність підтвердженої інформації про особу, що дає можливість зробити висновок про професійні та управлінські здібності такої особи, її порядність та відповідність її діяльності вимогам закону»⁸. Однак аналіз статей Закону України «Про банки і банківську діяльність», у яких використано термін «ділова репутація», свідчить про те, що переважно йдеться про ділову репутацію засновників, учасників, голови або членів правління, інших посадових осіб банківської установи. Хоча не виключені випадки застосування терміну «ділова репутація» і до юридичних осіб (у даному випадку – банків).

Великого значення репутації надавав О. П. Сергеев, присвятивши їй окрему роботу під назвою «Право на захист репутації»⁹, у якій розкрив сутність ділової репутації, а також здійснив аналіз правових засобів захисту.

Вітчизняна дослідниця І. В. Саприкіна пропонує визначати ділову репутацію – як «інформацію, яка набула рис суспільного знання про досягнення тої чи іншої особи. Ділова репутація ґрунтується на висновках щодо морального обличчя, ділових якостей і законслухняності і пов'язується у сучасному баченні найчастіше з добрим ім'ям фізичної або юридичної особи»¹⁰.

У сучасному цивільному праві довкола поняття «ділова репутація» ведуться активні дискусії. Зокрема, одні науковці пропонують залишити поняття ділової репутації в тому вигляді, в якому воно є зараз, інші пропонують внести зміни до чинного цивільного законодавства, замінивши термін «ділова репутація» терміном «репутація». Так, вітчизняний цивіліст Р. О. Стефанчук з метою розмежування понять «репутація» і «ділова репутація» пропонує взагалі замінити словосполучення «ділова репутація» на «репутація»¹¹. В. С. Кулішенко зазначає, що «діловою репутацією можуть володіти тільки особи, по-перше, що здійснюють соціально-значиму діяльність, по-друге, у сфері підприємництва»¹².

Погляди науковців щодо обсягу поняття «ділова репутація юридичної особи» різняться. З цього приводу зазначимо, що розширювати обсяг відповідного поняття шляхом виключення слова «ділова» не є доцільним, оскільки цей прикметник вказує на суттєву ознаку аналізованого явища, а саме набуття такої репутації у процесі діяльності юридичної особи. До створення юридичної особи, а так само і на момент її створення ділової репутації як такої не існує.

Стосовно власне поняття «юридична особа» відзначимо, що статус юридичної особи надається організаціям, які у встановленому законом порядку створені й зареєстровані, і внаслідок цього наділені правоздатністю і дієздатністю. Загальна (універсальна) правоздатність надає можливість юридичній особі мати будь-які цивільні права й обов'язки. Таку правоздатність мають і всі юридичні особи приватного права незалежно від їх організаційно-правової форми, тобто вони наділяються можливістю мати такі ж цивільні права й обов'язки, які має й фізична особа, крім тих, що за своєю природою можуть належати лише людині.

Діловою репутацією володіють будь-які юридичні особи, незалежно від порядку їх створення: як юридичні особи приватного права та юридичні особи публічного права, і незалежно від організаційно-правової форми: товариства, установи та інші. Такими можуть бути навіть релігійні організації, що володіють спеціальною правоздатністю: майновими та немайновими правами (право на найменування, право на здійснення культової та позакультової та підприємницької діяльності)¹³.

Останньою новелою цивільного і господарського права України є те, що юридична особа приватного права може створюватися на підставі установчих документів, а може створюватися та діяти на підставі модельного статуту в порядку, визначеному законом. Модельний статут – це типовий установчий документ, затверджений Кабінетом Міністрів України, який використовується для створення та провадження діяльності юридичних осіб відповідних організаційно-правових форм, містить встановлені законом правила, що регулюють правовий статус, права, обов'язки та відносини, які пов'язані із створенням, управлінням та провадженням господарської діяльності відповідних юридичних осіб¹⁴.

Стосовно притаманності ділової репутації лише юридичним особам приватного права зазначимо, що така думка є дискусійною. Твердження науковців, що поняття «ділова репутація» стосується тільки суб'єктів підприємницької діяльності, не відповідає судовій практиці та науковій думці. Ділова репутація може проявлятися у випадках, коли йдеться про уміння тримати своє слово у відносинах з контрагентами, бездоганному виконанні договірних зобов'язань. При визнанні носіями ділової репутації тільки суб'єктів підпри-

ємницької діяльності поза правовим полем залишаються особи, що не здійснюють цієї діяльності. Це, насамперед, окремі категорії юридичних осіб публічного права, зокрема органи державної влади України.

Чимало науковців пов'язують поняття ділової репутації із інформацією, вказуючи, що репутація – це не завжди адекватне відбиття істинних якостей, чеснот і недоліків когось, чогось¹⁵. Тому репутація може базуватися як на правдивій, так і на інформації, яка не відповідає дійсності.

На думку І. В. Саприкіної, ділова репутація – це інформація, яка набула рис суспільного знання про досягнення тієї чи іншої особи¹⁶. З такою позицією дослідниці варто погодитись, оскільки саме порушення права на достовірну інформацію часто передують появі судових спорів з приводу захисту ділової репутації, а власне поняття «ділової репутації» може бути пояснене через поняття інформації.

Репутацію деякі вчені визначають як «думку, що склалася на основі наявної конкретної інформації про об'єкт»¹⁷. Однак, наведене вище визначення поняття «інформація» не дає можливість включати до його обсягу думки у їх безпосередньому розумінні як фізіологічні особливості, притаманні лише людині. Тому визначати поняття «ділова репутація» через поняття «думки» не є доцільним. Правильно вважаємо використати термін «відомості», який широко використовується і в чинному законодавстві, і прийнятний з наукової точки зору. З цієї причини інформаційний характер поняття «ділова репутація юридичної особи» будемо закріплювати за допомогою використання терміна «відомості» при конструюванні відповідного визначення.

Стосовно суб'єктного складу оцінки ділової репутації, то його складають як суб'єкти, з якими юридична особа вступає у ділові (адміністративні, договірні, виробничі тощо) зв'язки, так і суб'єкти, які формують свою уяву про юридичну особу на підставі відомостей, отриманих від третіх осіб, зокрема поширених засобами масової інформації. До першої групи суб'єктів оцінки відносимо клієнтів, контрагентів, споживачів, суб'єктів звернень до органу державної влади або суб'єктів, підконтрольних чи за якими орган державної влади здійснює наглядові повноваження. До другої групи суб'єктів відносимо увесь перелік юридичних чи фізичних осіб, з якими юридична особа не вступає в безпосередні ділові зв'язки, і які отримують відомості про юридичну особу опосередковано.

За територіальним розміщенням суб'єктів оцінки ділової репутації можна поділити на вітчизняних і зарубіжних. Адже відомості про якості, за якими оцінюється юридична особа, можуть формуватися і поширюватися як на території України, так і за її межами. Особливого значення з точки зору правової охорони ділової репутації юридичної особи набувають дослідження правових наслідків поширення неправдивої чи негативної інформації про юридичну особу чи її діяльність у мережі Інтернет. Адже у таких випадках суб'єктний склад «оцінювачів» ділової репутації юридичної особи може збільшуватися до неосяжної кількості як на території України, так і за її межами. А от можливості використання цивільно-правових засобів захисту ділової репутації у подібних випадках є обмеженими як на території України, так і на території іноземних держав.

Стосовно характеристик юридичної особи чи її діяльності, на які має звертатися увага при визначенні ділової репутації юридичної особи, то цей перелік, на нашу думку, не можна визначити остаточно і вичерпно. Це пов'язано з багатогранністю і невичерпністю суспільно-значимих видів діяльності, які можуть здійснювати юридичні особи. І якщо для юридичних осіб публічного права такий перелік видів діяльності є вичерпним, оскільки визначається закріпленими за ними повноваженнями, то для юридичних осіб приватного права свобода діяти у будь-який спосіб, не заборонений законом, спричиняє невичерпність видів діяльності.

За юридичними особами визнано право на недоторканність ділової репутації. Це благо є недоторканим, тому воно має бути забезпеченим від можливих порушень формами, засобами та способами цивільно-правового захисту, а загалом забезпечуватися цивільно-правовим механізмом його охорони.

Правові ознаки ділової репутації як об'єкта охорони мають яскраво виражений цивільно-правовий характер. На сьогодні доцільно говорити про необхідність створення єдиного нормативно-правового акта, здатного забезпечити однакове регулювання цивільно-правових відносин, пов'язаних із застосуванням категорії «ділова репутація», з метою уникнення неоднозначних тлумачень та правозастосування.

Як зазначалося, вітчизняне законодавство не містить визначення поняття ділової репутації, оскільки вважається, що це поняття є морально-етичною категорією. Зокрема, під діловою репутацією юридичної особи, у тому числі підприємницьких товариств, розуміється оцінка їх підприємницької, громадської, професійної чи іншої діяльності, яку здійснює така особа як учасник суспільних відносин.

Серед науковців відбувається полеміка щодо моменту виникнення права на ділову репутацію у юридичної особи. Зокрема, В.С.Кулішенко доходить висновку, що не ділова репутація виникає у юридичної особи на підставі права на ділову репутацію, а, навпаки, право на ділову репутацію з'являється в зв'язку з існуванням у юридичних осіб відповідного нематеріального блага, і виникають вони одночасно – з моменту державної реєстрації¹⁸. На погляд В. С. Кулішенко, право на ділову репутацію є суб'єктивним правом, сутність якого полягає в праві кожного суб'єкта господарювання на недоторканність його ділової репутації й у можливості вимагати від всіх інших фізичних і юридичних осіб утримуватися від порушення цього права; існування права на ділову репутацію не залежить від того, чи буде воно порушено, а у момент порушення виникає лише необхідність захисту цього права, а не саме право¹⁹.

На основі аналізу поглядів провідних науковців нами сформульовано основні характеристики юридичної особи і її діяльності, відомості про які охоплюються поняттям «ділова репутація», а саме: можливість або здатність юридичної особи виконувати взяті на себе зобов'язання або покладені законом обов'язки; якість, повноту і своєчасність виконання юридичною особою своїх зобов'язань або функцій; дотримання

юридичною особою і її працівниками вимог законодавства України; ділові зв'язки такої особи; склад працівників юридичної особи, їх професійні знання, навички та вміння; динамічність оцінки юридичної особи і її діяльності.

Таким чином, «ділова репутація юридичної особи» – це відомості про юридичну особу, її діяльність (а саме про: можливість, здатність, якість, повноту і своєчасність виконання зобов'язань або обов'язків, дотримання нею та її працівниками вимог законодавства, ділові зв'язки, професійні знання, навички та вміння працівників юридичної особи тощо), які (відомості) динамічно формуються і поширюються суб'єктами, з якими юридична особа вступає у ділові стосунки, іншими суб'єктами, а також засобами масової інформації.

¹ Гражданское право. Ч. 1. – СПб.: Изд-во ТЕИС, 1996. – С. 275.

² Анисимов А. Л. Честь, достоинство, деловая репутация: гражданско-правовая защита. – М.: Юрид. лит., 1994. – 120 с.

³ Покровский Й. А. Основные проблемы гражданского права. Изд. 3-е, стереотип. – М.: Статут, 2001. – С. 117.

⁴ Свод законов Российской империи. Том X. Часть 1. Свод законов гражданских. – СПб., 1990.

⁵ Покровский Й. А. Вказана праця. – С. 123.

⁶ Закон України від 06.05.1993 р. № 3188-ХІІ «Про внесення змін і доповнень до положень законодавчих актів України, що стосуються захисту честі, гідності та ділової репутації громадян і організацій» (втратив чинність) // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 24. – Ст. 259.

⁷ Закон України від 07.06.1996 р. № 236/96-ВР «Про захист від недобросовісної конкуренції» // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 36. – Ст. 164.

⁸ Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-ІІІ «Про банки і банківську діяльність» // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 5. – Ст. 30.

⁹ Сергеев А. П. Право на защиту репутации. – Л.: Знание, 1989. – 284 с.

¹⁰ Саприкіна І. В. Захист честі, гідності, ділової репутації фізичної особи за законодавством України (за матеріалами судової практики): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Саприкіна Ірина Валентинівна. – К., 2006. – С. 34.

¹¹ Стефанчук Р. О. Цивільно-правовий захист честі, гідності та репутації: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Р. О. Стефанчук. – НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2000. – 17 с.

¹² Кулішенко В. С. Захист від неправомірного використання ділової репутації суб'єктів господарювання у конкуренції: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04 / Кулішенко Валерія Сергіївна – О., 2003. – С. 66.

¹³ Піддубна В. Ф. Релігійні організації як суб'єкти цивільних правовідносин: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / В. Ф. Піддубна; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. – Х., 2008. – 20 с.

¹⁴ Закон України від 21.04.2011 № 3262-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження принципу державної реєстрації юридичних осіб на підставі модельного статуту» // Офіційний вісник України. – 2011. – № 39. – Ст. 1577.

¹⁵ Анисимов А. Л. Вказана праця. – С. 18.

¹⁶ Саприкіна І. В. Вказана праця. – С. 4.

¹⁷ Власов А. А. Проблемы судебной защиты чести, достоинства и деловой репутации. – М.: Изд-во им. Сабашниковых, 2000. – С. 22.

¹⁸ Кулішенко В. С. Вказана праця. – С. 71.

¹⁹ Там само. – С. 70.

Резюме

У науковій статті досліджено комплекс теоретичних і практичних питань, пов'язаних із правовою природою ділової репутації юридичної особи. У роботі здійснюється ретроспективний аналіз ідеї ділової репутації в праві, досліджуються загальні тенденції її розвитку та визначається її правовий статус як об'єкта цивільних прав.

Ключові слова: репутація, ділова репутація, юридична особа, охорона ділової репутації.

Резюме

В научной статье исследован комплекс теоретических и практических вопросов, связанных с правовой природой деловой репутации юридического лица. В работе осуществляется ретроспективный анализ идеи деловой репутации в праве, исследуются общие тенденции ее развития, и определяется ее правовой статус как объекта гражданских прав.

Ключевые слова: репутация, деловая репутация, юридическое лицо, охрана деловой репутации.

Summary

In the scientific article contains a set of theoretical and practical exercises dealing with legal nature of a legal entity's reputation. The work represents the retrospective analysis of the idea of legal reputation in law, studies general tendency of its development and defines its legal status as of an object of civil rights.

Key words: reputation, legal reputation, legal entity, protection of legal reputation.

Отримано 18.06.2012